

9-12-1922

આધુનીક અંધશ્રદ્ધા

Reg. No. 228

મોલચેજી

હરગોવનદાસ હરજીવનદાસ બુકસેલર.

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૭૦૧૫૮- વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ અધ્યનિઃ સંપ્રદાય

વિષય દ-૧૪

॥ ॐ तत्सत् परमात्मने नमः ॥

આધુનિક અંધશ્રદ્ધા.

લેખક:-

બુલાખીરામ રણછોડ પંડ્યા.

મુ. હાકાર.

પ્રકાશક:-

ત્રિભુવનદાસ દલપતરામ પટેલ.

શાહપુર વનમાળીવાંકાની પોળા-અમદાવાદ

સોલ એજન્ટ:-

હરગોવનદાસ હરજીવનદાસ બુકસેલર.

ખાતેકાર નાદા-અમદાવાદ

આવૃત્તિ **૫મી**

પ્રત. ૧૦૦૦

સંવત ૧૯૭૮

સને ૧૯૨૨

કીંમત રૂ. ૦-૪-૦

પ્રકાશકે સર્વ હક્ક પોતાને સ્વાધીન રાખ્યા છે.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ
અમદાવાદ
૧૯૫૮
ગુજરાતી કોપીરાઇટ સંસ્થા
૭-૧૯

ગુજરાતી વસંત-વિહાર.

આવૃત્તિ ૨ છ સચિત્ર.
લેખક “વસંત”

ઉત્તમ પ્રકારની ગઝલો તથા
રસમય કાવ્યોથી ભરપૂર

પ્રેમ, ભક્તિ, વૈરાગ્ય, શૃંગાર,
સાહિત્ય, ધર્મ વગેરે અનેક વિષયો
ઉપર ઓળસવી ગઝલો તેમજ કાવ્યો-
નો સંગ્રહ આ પુસ્તકમાં પ્રસિદ્ધ
થયેલ છે. ગ્લેજ કાગળ, મનહર
છપાઈ, સોનેરી પાકું પુંકું હોવા છતાં
કૃતિમત રૂ. ૨-૮-૦

સોલ એજન્ટ

શુક્લેશ્વર હરગોવિનદાસ હરજીવનદાસ.

પાનકાર નાકા-અમદાવાદ.

ગઝલો વસંત.

કૃતિમત માત્ર રૂ. ૦-૬-૦.

કૃતિમત માત્ર રૂ. ૦-૪-૦

અમદાવાદ-શાહપુર વનમાળી વાંકાની પોળમાં હરિલાઈ
હલપતરામે પોતાના “અન્થોલોજી” પ્રેસમાં છાપી.

લેખકના બે બોલ.

આજકાલ આપણા હિંદુઓ ધર્મને બહાને હજારો રૂપિયા ખર્ચ કરે છે. અને તેથી પોતાને કૃત્યકૃત્ય માને છે; પરંતુ ધર્મનું ખરું રહસ્ય સમજ્યા વિના ફવળ ધર્મ દોંગીઓના આકંબરથી અંગ્રામ તેઓના આંતરિક જીવન ચરિત્રો તરફ દુર્લક્ષ કરી હજારો અને લાખો રૂપિયા અંધપરંપરા ન્યાયે ધર્મના નામે વાવરે છે. જે દાનથી ધર્મનું આત્માનું કે જનસમાજનું કલ્યાણ ન થાય તેવા દાનને ધર્મ માનવો તેનું નામજ અધ્રમદ્વા.

હાલ આપણા દેશમાં ઘણા માણસો ફક્ત અંધશ્રદ્ધાળુઓના દ્રવ્યથીજ તાગડધિત્તા કરી નિરંદ્રમી બની બેસી રહે છે. જાણે પોતાને મક્કતના માલ ખાવાનેજ ઇશ્વરે સરજેલા છે, અને તેઓનું પોષણ દરવામાંજ ધર્મનું રહસ્ય સમાજેલું છે એમ તેઓ સર્વાંને મનાવે છે. તેઓ નથી તો ધર્મનું કલ્યાણ કરતા, અથવા નથી પોતાના આત્માનું કે દેશનું કલ્યાણ કરતા; ફક્ત પોતાની જુદા વિષયવાસનાઓને પોષીને પાપ કર્મમાં પ્રવર્તે છે.

આ લેખ કોઇના ઉપર દ્રેષભાવથી કે કોઇની નિંદા કરવાના હેતુથી લખવામાં આવ્યો નથી, પરંતુ આજકાલ આપણી અંધશ્રદ્ધાથી આપણા દ્રવ્યની કેવી અને કેટલી ખુવારી થાય છે તેનું દિગ્દર્શન કરાવવાના કારણેજ લખવામાં આવ્યો છે. મહારા અને આ લેખમાં ઘણુંવેલા ધર્મદોંગીઓનો પ્રસંગ અક્ષરસઃ સત્ય છે. તેવા ધુતારાઓની

ગળામાં નહિ સપડાવાના ઉપદેશ રૂપજ આ હકીકત સંજ્ઞાનો સમક્ષ મુકવામાં આવી છે. પોતે નિરક્ષર હોવા છતાં પણ ખાલી વિદ્વાતાના ડાળા ખતાવી ભોળા અને અધશ્રદ્ધાળુ જનોને ભરમાવનારાઓની અત્યારે આ ભારતભૂમિમાં ખોટ નથી. માટે મહારા ભોળા બંધુઓ તેવા ધર્મદોંગીઓને ઓળખી કહાડી તેમને દૂરથી નવગજના નમસ્કાર કરી ધર્મના ખરા રહસ્યને સમજતા થશે તો આ લેખકનો પરિશ્રમ સફળ થયો ગણાશે. **સુમેષુ કિં બહુના.**

ડુંકપુર.
ભાદ્રપદ શુક્લ નવમી. } બુલાખીરામ રણછોડ પંડ્યા
સંવત ૧૯૭૨.

પાંચમી આવૃત્તિની પ્રસ્તાવના.

આ નાનકડા પુસ્તકની ચોથી આવૃત્તિ ઘણાજ ટુંક સમયમાં ખપી ગઈ છે અને વાંચકોની માગણીને પહોંચી વળવા આ પાંચમી આવૃત્તિ કાઢવાની જરૂર પડી છે. આ પુસ્તકે જન સમાજમાં કેટલી પ્રિયતા મેળવી છે તે આ ઉપરથીજ સાબીત થાય છે.

ડાકોર.
જન્માષ્ટમી. } બુલાખીરામ રણછોડ પંડ્યા.
સંવત ૧૯૭૮. લી.

॥ तत्सत् परमात्मने नमः ॥

આધુનિક અંધશ્રદ્ધા.

હરિગીત.

હું એક દિવસ સવારમાંહી સ્નાન સંધ્યાદિ કરી,
મુજ ઘેરથી જાવા બહારે નીકળ્યો તૈયાર થઈ;
તે દિવસ પૂર્ણિમા હતી આસો તણી તેથી કરી.
ઝાઝી હતી ત્યાં લીડ રસ્તામાંહિ યાત્રાળુ તણી. ૧

રસ્તે ઘણી મુશ્કેલીથી હું તે સથે જાતો હતો,
પળવાર થઇ જાતાં હતાં નિર્દોષ કેં આલિંગનો;
ઉભા હતા ત્યાં ચાર શિષ્યો સાથે રસ્તે મ્હાતમા,
જાણે ઉભા ગણુ વર્ગ સાથે શુંભુના સરખા બીજા. ૨

દેખી હૃદયમાં પ્રેમ મુજને પ્રકટતાં હું ત્યાં ગયો,
બે હસ્તથી વંદન કરી સ્હામો જઇ ઉભો રહ્યો;
જાણે અમી વરસાવતા નિજ નેત્ર મુજપર નાંખીને;
“બચ્ચા કહાં સહેતા તું હૈ” એવી રીતે પૂછ્યું મ્હને. ૩

મહેં હસ્ત ભેડીને કહ્યું આ નશનો હું વિમ્મ છું,
 ને આપ જેવા સંતજનની ચરણરજ ધ્વજીજી છું;
 બોલ્યા પછી તે મહાત્મા “બચ્યા બડા તું ભક્ત હૈ,
 ધ્વજી હમારી આજ તેરા ધામમકો પાવન કરૈ.” ૪

મહેં તો વિચાર્યું આજનો દિન ઉગિયો સુવર્ણનો,
 આવ્યો અચાનક યોગ રૂડો સંતની સેવા તથો;
 બોલ્યો પ્રભુ ધનભાગ્ય મહારૂં દાસને આજ્ઞા કરો,
 સેવા કરી થાઉં કૃતારથ ધામ મુજ પાવન કરો. ૫

યોગી કહે “હમ આજ તેરે ધામ રાટી પાયગે,
 દિબલાવ તેરા ધામ, ચેલા સંગ તેરી આયગે;”
 હું બોલીયો ચાલો પ્રભુ દુકાન મહારી દાખતું,
 તે ઠામ કશ વાગે પ્રભુ કચ્છા કરીને આવતું. ૬

ચાલ્યા બબરે તે પછી સૌ શિષ્ય હું ને સંત તે,
 ગિરદી ઘણી ભમી હતી મુશ્કેલ કરવો પંથને;
 ભણે ચઢયું પૂર માનવીનું મસ્તકો મોખાં સમાં,
 કેં લાલ લીલાં મચ્છ જેવાં પાઘડાં કાલી રહ્યાં. ૭

નોકા સમી ત્યાં ગાડીઓ કેં કેં જતી કેખાય છે,
 નીચાં ઉંચાં બે બાબુનાં ઘર લેખડો જેવાં દિસે;
 કેા આવતા કેા ભય છે કેા વમળ સમ ફરતા ફરે,
 બેટી સરિતા હોય લેવો ફરય ત્યાં નજરે પડે. ૮

ચઢાંને અમે વમળે મહા મુશ્કેલીથી મધ્યે પડયા,
સદ્ભાગ્યથી ગુરૂ શિષ્ય ને હું દુકાને પહોંચી ગયા;
ગુરૂને કહું આ ઠામ સર્વે આવજો દશ વાગતાં,
હું વાટ જોતો આપની ખેત્રીશ તે વેળા ચઢાં. ૯

કરીને વિદાય પછી ત્રિચાર્યું શી રીતે કરવું હવે,
આ લીડ લેદી ઘેર કેવી રીત જાવું માદરે;
ઘરમાંહી આવે તાવ તેતો વાત યાદ રહી નહિં,
કરશે રસોઈ કેણ સંતો કારણે ઘરમાં તહીં. ૧૦

ખેડો દુકાને હાથમાં કંઈ કામ લેવું ના ગમે.
મુજ ચિત્ત ચકડોળે ચઢયું, કેવી રીતે કરવું હવે;
મુજ દેહ દુકાને હતો મન તો હતું વિચારમાં,
કરવી વ્યવસ્થા શી રીતે આવે ન કંઈ ખ્યાલમાં. ૧૧

ઉઠ્યો પછી દુકાનથી નવ વાગતાં ઘર આવવા,
સંતો બિચારા દુઃખી થાશે વાર થાશે જો કદા;
લઈ શાક આળ્યો ઘેર તો કંઈ રંગ જુદો ત્યાં હતો,
તે જોઈને મુજ મન વિષે બહુ ખેદ તો વ્યાપી ગયો. ૧૨

આળ્યો હતો મુજ પ્રેમદાને તાવ ઝાઝો તે સમે,
જે ચાર ઓઢી ગોઢડાં તે તો સુતીં'તી તે સમે;
ઘરમાં હતાં જે બાળ કે'વા હાજિયાં રડીને તહીં,
“બાપા ચઢ્યો છે તાવ મહારી માત આ સૂતી ચઢી.” ૧૩

કેર એક ચિંતા તો હતી તેમાં વળી બીજી સળી
પડતા ઉપર પાટુ પડે તેવી દશા મહારી થઈ;
મનમાં મુંઝાયો હું ઘણો કરવું હવે કેવી રીતે,
આ બાળકોને યોગિયોની પેર કરવી શી રીતે. ૧૪

આવ્યો બમરે હું ફરી કંઈ બીડને લેદી કરી,
હીંધી રૂપૈયા બે તણી બરણી અને મોળી પુરી;
બેઠો દુકાને વાટ નેતો સંતને આવ્યા તણી,
દશનો થતાં ડંકો સવારી આવી ત્યાં સંતો તણી. ૧૫

પાયે નમી હું બોલિયો ચાલો પ્રભુ તો કે' "ચલો",
ચાલ્યા પછી સરવે અમો આવ્યા ગૃહે આનંદમાં;
આદર કરી અદકો પછી મુજ ગૃહવિષે પધરાવિયા,
આજ્ઞા કરો હાજર ઉભો છું દાસ પર કરીને દયા. ૧૬

કહે સંત "કિતની દેર હે" તો મ્હેં કહ્યું તૈયાર છે,
"જલપાત્ર દે દે" સંત બોલ્યા મેં કહ્યું તૈયાર છે;
મ્હેં તો બિછાવ્યા પાટલા સૌ સંતને પધરાવવા,
પત્રાળીઓ મુકી હીંધી મંડળ કરી જગનાં ત્યહાં. ૧૭

પ્રીતે પખાળી ચલું સૌ તૈયાર થઈ ઉભા તહીં,
આવો બિરાજો પાટલે મ્હેં બેઠ ત્યાં વાણી કહી;
મધ્યે બિરાજ્યા મહાતમા બે પાસ શિષ્યો શોભતા,
જેવા ગ્રહોમાં ચંદ્ર શોભે તેમ તે શોભી રહ્યા. ૧૮

મહેં પિરશ્યાં પત્રાળીમાં જરણી અને પુરી ત્યહાં,
 મુકયું અથાલું કેરીનું મરચાં તણી ચટણી ત્યહાં;
 જે જોઈએ તે માગજો બેસો જમો મહારાજજી,
 એવું કહી મહેં આજની બીના દુકામાં સૌ કહી. ૧૯

ત્યાં બોલિયા યોગી “બડાહે ભક્ત તું ભગવંતકા,
 કરતા બધા સન્માન તું યજમાન સાધુ સંતકા;
 કુછ લડું બડું લાયકે કયા ખાંડકા પત્થર ધરા,
 હમ યોગિયોકા આજ તહેં ખૂલાયકે ઠૂકા કિયા. ૨૦

હો ચાર દિનસેં ક્ષેત્રમેં લડું જલેબી પાવતા,
 એસા કબુ હમ જાનતે તો કાયકું ત્યાં આવતા;
 હમ જાનતાકે આજ પછે માલ પાયેંગે ચહાં,
 કંગાલ તું કયા કર શકે સન્માન સાધુ સંતકા.” ૨૧

જે ભક્તિની જયોતિ હતી મુજ ઉરમાં તે ગુલ થઈ,
 ધિછાર વ્યાખ્યો મુજને કો દાંભિકો આઁઆ અહીં;
 મહેં ઓગળ્યા સાધુ તણા પોશાકમાં શયતાનને,
 જાણ્યું સુવર્ણ થકી મહેલા ઝેરના આ કુંભ છે. ૨૨

ગર્હજ દિસે આ સિંહકેરા આમઠે વિંટાયલા,
 રે! રે! પ્રભુ મહેં શું કર્યું અપરાધની કરજો ક્ષમા;
 હું બોલિયો મહારાજ જે સક્તિ હતી તે મહેં કહ્યું,
 અપરાધ મહેં કીધો પ્રભુનો આજ આલું આહ્યું. ૨૩

ઉઠ્યા જમી તે સંત(1)બાળક માટ કાંઈ ન રાખિયું.
 પીડા ટળે ઝટ તો બંધું; મહેં એમ અંતરમાં ચલું;
 અડો લગાવ્યો ઢાંગીયો બેઠા બિછાનું પાથરી,
 યમદૂત સ્થા ઉઠે નહિ ચોટયા ગુંદરની ગારથી. ૨૪

મુજને કહ્યું કે “આવ બચ્યા બાત કહ્યું તુજકો કહે,
 કહ્યું વચ્ચે દે દે સંતકો ઇતના હમારા સ્વાલ હે;”
 શક્તિ નથી મહારાજ મહારી એમ મુખથી મહેં કહ્યું,
 જે સાંભળી તે ઢાંગીયોએ કોપથી મુજને કહ્યું. ૨૫

“તુમ દેખના હમ યોગિયોકા સ્વાલ ત્હેં મિચ્યા ક્રિયા,
 હમકો સતાયા આજ ઉસકા ફલ અવશ્યહિ પાયગા;”
 તો મહેં કહ્યું કે સંત કો દિ શ્રાપ તો દેતા નથી,
 ને ઢાંગીઓના શ્રાપ તેતો અંગને અડતા નથી. ૨૬

બાલ્યા ઘણા અપશબ્દ તે બહુ રીસ મુજ ઉપર કરી,
 “તું કયા સમજતા શ્રાપ દેકે ભસ્મ મેં કરતા અલી;”
 આ સાંભળીને વેણ મહારા ઉરમાં અભિ થયો,
 અતિ ક્રોધની ઉર્મી થકી નિષ્કુર વચન હું બોલિયો. ૨૭

“જાઓ ધુતારા જોગટાઓ જોગને લખવતા,
 સાધુ બની શું સાધીયું છો સૌ અતિથિ નર્કના;
 ખાઈ મદતના માલ પાપી પીંડનું પોષણ કરો,
 મસ્તાન પાડશ્યા બની શું દેશનું હિત આદરો. ૨૮

આઈ મહતના માત્ર બાવા મરત પાડા સ્યા ફરે,
એ ચાર રાખે ચેલિયો ગાંઠે સુકા પીતા ફરે.

તમ અંગ ઉપર છે ગરમ આ વસ્ત્ર તેમ છતાં તમે,
 મુજ પાસ માગો વસ્ત્ર બીજાં ધિછ છે તમ લેખને;
 મ્હારા સમા લોળાજનોને છેતરો પાખંડથી,
 જાઓ સિધાવો આંહિથી જાઝું હવે કહેતો નથી. ૨૯

ઉઠ્યા પછી એ જોગને લલવનારા જોગટા,
 વાગ્યા ખરાખર ખાર ત્યાર પછી ટળી મ્હારી પીડા;
 ખાળક બિચારાં માદ્યારાં ભૂખ્યાં રહ્યાં કોવારથી,
 તરૂણિ બીચારી તાવલીની ખમર પશુ પૂછી નથી. ૩૦

આજે ઉઠી કેા દુષ્ટનું મ્હેં મુખતો જોયું હશે,
 આ પૂર્ણિમાનો દિવસ આજ અકાજ મ્હેં જોયો ખરે;
 પાણી કર્યું મુજ ગાંઠથી દુકાનનો વકરો ગયો,
 મેં પોષિયા પાખંડીને હું અંધશ્રદ્ધાળુ થયો. ૩૧

*

*

*

ઓ અંધશ્રદ્ધાળુ જનો આ વાત વાંચી સાર હશે,
 પૈસા તમારાનો તમે ઉપયોગ શુભ ઠામે કરો;
 મેવા મિઠાઈ આપીને પાખંડીને પોષો નહિં,
 વિવથી ભરેલા નાગને પચપાન દઇ પોષો નહિ. ૩૨

ખાઇ મફતના માલ ખાવા મસ્ત પાડા ર્યા કરે,
 બે ચાર રાખે ચેલિયો ગાંજો સુકો પીતા કરે;
 આડંબરથી આંજીને જગ ધુતનારા તેજ છે,
 આ દેશને આપત્તિમાં દુખાવનારા તેજ છે. ૩૩

બાળક તમારાં પાઈ માટે પેટ ફૂટીને રડે,
તેને ન આપો પાઈ પણ પાખંડોને પોષો તમે;
એ અધિશ્વર કેટલી શાસ્ત્ર વિચાર કરો ઉરે,
એ શું તમારા દેશનું કે ધર્મનું રક્ષું કરે. ૩૪

પોતે પડે ઉંઠા કુવામાં અન્યને ઉતારતા,
બાવા બની જગે ધૂતવાનો ઢોંગ બુઢો ધારતા;
સંસારમાંથી બાગીને સરકાર ને ધરનારના;
માખાપના ને આપના ને સર્વના ખોટા કર્યા. ૩૫

ચક્ષમાં ચઢાવી ખૂટ પહેરી છત્રી કરમાં ઝાલતા,
મન માનતાં વસો સજી નીચું નિહાળી ચાલતા;
વક્તા ઘણો તો તું થયું ? બકતો ઘણું તો શું થયું ?
મન વાંચના ત્યાગી નહિ, સંસાર ત્યાગે શું થયું ? ૩૬

ઉપદેશ આપે અન્યને પણ આપ તો પાળે નહિ,
ખટવસ અને મિષ્ટાન્નના લોજન વિના ચાલે નહિ;
દમકા હબાવી સખતા, તે: ધર્મનું લક્ષણ કયું ?
મદ મોહ લોભ તજ્યો નહિ સંસાર ત્યાગે શું થયું ? ૩૭

બાવા બની થોળે વિભૂતિ મસ્તકે રાખે જટા,
ધુણી મિખાવે અલખ ગાયે ઠાઠ રાખે સિદ્ધના;
સુખથી ઉચારે રામ ને હૈયું હળાહળથી બર્ણું,
મન મેલને ત્યાગ્યો નહિ, સંસાર ત્યાગે શું થયું ! ૩૮

જે ત્યાગ વૃત્તિ સંત તે જગમાં જવદ્દે હોય છે,
સૌ લોગ રોગ સમાન માને નિર્વિકારી હોય છે;
તે ધર્મને તજતા નથી, ખટરસ કદી જમતા નથી,
તે દ્રવ્ય સંધરતા નથી, ને નગ્રમાં વસતા નથી. ૩૮

તે કાલની કે કાળની ચિંતા કદી કરતા નથી,
તે માન કે અપમાનની પરવા કદી ધરતા નથી;
હું સિદ્ધ છું કે સંત છું એવું મુખે વદતા નથી,
નિજ સિદ્ધતાનો ગર્વ તે મનમાં જરા ધરતા નથી. ૪૦

ભારેલ અગ્નિ પેઠે તે સંસારમાં છાના રહે,
જળમાં તણાતા હોય તેવી રીત તે ફરતા ફરે;
મુખથી રટે હરનામ મિથ્યા દંભમાં દિન ના ખુએ.
પાષાણમાં ને કાષ્ટમાં, તે સર્વમાં હરિને જુએ. ૪૧

સાધુ તણાં જે લક્ષણે તે ઢાંગીયોનાં ના દિસે,
લાખો જનોમાં કોઈ એવા આવતા કેા દિ હશે;
પણ કાગ કેરી પંક્તિમાં ના હંસ તે! છાનો રહે,
રેણી અને કરણી થકી તે સર્વથી જુદો પડે. ૪૨

સંસાર ત્યાગી વિષય સૌનો ત્યાગ કીધો જેમણે,
તપ વ્રત કરી નિજ પ્રાણને વશ રાખવાનો જેમને;
તેવા જનોને ધૃત અને પયના પદાર્થો આપીને,
શા માટ લલચાવી ખગાડો ત્યાગ તેવાનો તમે. ૪૩

હે દેશના ધનવંત ને હાની હયાળુ સજ્જનો,
 ધન હાન વેળાએ તમે વિવેક બુદ્ધિ વાપરો;
 પાળો ભલે દુઃખથી પીડાતા અંધ તેમ અપંગને,
 ટાળો દુખીનાં હર્ષ તો આશીષ અંતરની મળે. ૪૪

વિદ્યા કળા વિજ્ઞાન અર્થે દ્રવ્ય કેરો વ્યય કરો,
 આ દેશની આબાહોના પંથે રૂપૈયા વાવરો;
 ધનવંત થાયે દેશ આ તેવા ઉપાયો આદરો,
 હુઆ ભિખારી થાય ઓછા તે રીતે વર્તન કરો. ૪૫

જે દ્રવ્યથી શુભ ધર્મની વૃદ્ધિ જગતમાં થાય ના,
 જે દ્રવ્યથી નિજ દેશની કારીગરી પોષાય ના;
 જે દ્રવ્યથી વિદ્યા કળા વિજ્ઞાન વૃદ્ધિ થાય ના,
 જે દ્રવ્યથી દુઃખ ના ટળે પરમાર્થ તે કહેવાય ના. ૪૬

પાંખડીને પોષો તમે પરમાર્થ તે કહેવાય ના.
 જશ ખાટવા જન વાપરો પરમાર્થ તે કહેવાય ના;
 નિજ સ્વાર્થ માટે જે કરો પરમાર્થ તે કહેવાય ના,
 ભરતા વિષે ધન જે ભરો પરમાર્થ તે કહેવાય ના. ૪૭

પરમાર્થને ખૂદાને હજારો રૂપિયા હોમાય છે,
 જે દ્રવ્યથી કેવળ વિષયની વાસના પોષાય છે;
 શણગારને શૃંગારમાં તે દ્રવ્યનો વ્યય થાય છે,
 તે દ્રવ્ય દેનારા અને લેનાર નર્કે જાય છે. ૪૮

દ્રષ્ટિ તમારી અન્ય દેશો પર તમે નાંખી જુઓ,
ત્યાં ધર્મ સંસ્થાઓ તણી ખૂળી જરા ન્યાળી જુઓ;
લાખો રૂપૈયા ધર્મ સંસ્થામાં જમા ત્યાં થાય છે,
તે દ્રવ્યનો તે દેશના કલ્યાણમાં વ્યય થાય છે. ૪૯

ખટરસ જમાવી હાંભિકૌની વૃદ્ધિ તે કરતા નથી,
ભીખ આપીને ભીખ માગતો નિજ દેશને કરતા નથી;
હુઆ લફંગા આગસુને આશરો દેતા નથી,
ને વૈભવોમાં ખર્ચ કરવા દાન તે દેતા નથી. ૫૦

તે દ્રવ્યથી ચાલે હજારો ધર્મનાં વિદ્યાલયો,
તે દ્રવ્યથી ચાલે હજારો ધર્મ ઔષધમંદિરો;
તે દ્રવ્યથી તે દેશની કારીગરી પોષાય છે,
એવી રીતે ત્યાં ધર્મના પૈસા તણા વ્યય થાય છે. ૫૧

આ દેશમાં ઢાંગી ધુતારા ધર્મનું ખડાનું ખરી,
લાખો રૂપૈયા લૂંટતા લોળા જનોને લોળવી;
“દેખો હમરા લાલજીકો લડુ ચૈયે ખાંડકા,
તો ચર ચૈયે શાક કરદે લોગ તું ભગવાનકા. ૫૨

સુવર્ણ મોતીલાલકા, શૃંગાર ચૈયે લાલકો,
શૈયા ખનાદે ઔર છત્રપલંગ દે દે લાલકો:
શ્રી લાલજીકે દારકો તું ચાંદીસે મઠવાયદે,
મહાલોગમે કહુ દામકો તું ચડાં જમા કરવાયદે. ૫૩

પહે કપૂરી પાન અચ્છે દેખ લાના ચૂકાઈએ,
મહા મૂલ સચ્ચે મોતીકા ચૂના લગાના ચૂકાઈએ;
કચ્છા સુપારી ઔર કેસર કરતુરી લી ડાલના,
બીડા બનાના પ્રેમસે મુખવાસ મેરે લાલકા. ૫૪

ગો બેલ ગાડી લાલકી ઘોડા ગધૈયા લાલકા,
સખ ચેત્રી ચેલા લાલજીકા મેં બધૈયા લાલકા;
તું લાલજીકા ભક્ત લાઠ લડાવ મેરે લાલકું,”
સૌ લાલજીનું નામ અને મહારાજજીના કામનું. ૫૫

લાખો કરોડો હામની એ રીત આહૂતિ થતી,
તેથી કરી આ દેશની થાતી જરૂર અધોગતિ;
જે દેશમાં નાણાં તણે ઉપયોગ ઉલટો થાય છે,
તે દેશ લક્ષ્મીવંત હોય છતાં ગરીબ ગણાય છે. ૫૬

આદેશમાં લાખો જનો ધંધો તજી નિજ ઘેરથી,
ખાવા મફતના માલ સાધુ થાય છે પાખંડથી;
ભમતા ફરે તે દેશમાં જ્યાં જ્યાં સદાવ્રત હોય ત્યહાં;
મેઘા મીઠાઈ ખાઈને બેફિકર થઈ વસતાં ત્યહાં. ૫૭

નિર્ધન બિચારા દેશના કારીગરો મહેનત કરી,
સૂકો મળે ના રોટલો ભરતો પરાણે પેટ કૈં;
જે આળસુ એહી બની કરનાર નિર્ધન દેશને,
તેતો સદાવ્રતમાં સુખે મનમાનતાં લોજન જમે. ૫૮

નિર્ધન તણાં સંતાન પૈસા વગર વિદ્યા ના ભણે,
ઉત્સાહો બુદ્ધિવંત હોયે ત્હોય તે પાછા પડે;
કારીગરી આ દેશની આશ્રય વિના લય થાય છે,
ને દેશ આખો અંધશ્રદ્ધામાં તણાતો જાય છે. ૫૯

લાખો જનો ભૂખે મરી પરધર્મમાં વટલાય છે,
ને કંઈ હામરો મણુ તણો દરરોજ ભોગ ધરાય છે;
ને વાતનો વિચાર કાંઈ હીલમાં કરતા નથી,
હું શ્રેષ્ઠ મહારો ધર્મ રૂડો એમ લડતા અન્યથી. ૬૦

પરધર્મીઓ આ દેશમાં નિજ ધર્મની વૃદ્ધિ થવા-
ને ચિત્ત સૌનાં ખેંચવા કરતા પ્રકાર નવા નવા;
તે આપણાથી અધિક અંશે ભાગ કાઢી ધર્મનો,
સ્થાપે અનાથાશ્રમ દવાખાનાં અને વિદ્યાલયો. ૬૧

દુખથી પીડાતા દર્દીઓ ત્યાં આશરો લેતા જઈ,
કારણ નથી સંસ્થા દવાની અત્ર હિંદુ ધર્મની;
મુકી ધરમને બાબુએ પરધર્મિનું પાણી પીએ,
લોકો બિચારા શું કરે દુખથી પીડાતા હોય તે. ૬૨

હે બંધુઓ ! એ રીત હિંદુ ધર્મની જડ જાય છે,
કારણ તમારા ધર્મનું ધન અન્યથા ખર્ચાય છે;
ત્યાગી તમારી અંધશ્રદ્ધા દેશનું હિત દિલ ધરો,
બુદ્ધિ બિલાવો ગોખીને ઉપદેશ આ અમૂત સભો. ૬૩

ॐ શાન્તિ: શાન્તિ: શાન્તિ.

આજેજ મંગાવો.

સ્વદેશ ભક્તિનાં પ્રેમરમથી ઉભરાતાં કાવ્ય.

સ્વદેશ ઝરણાં.

જન્મી વૃથા આ જગતમાં નવ દેશની સેવા કરી,
“ આ હિંદ મારો દેશ મારી માત ” નવ મુખ ઉચરી:
જેનો જનમ નવ દેશમંધુનાં હૃદય પ્રેમે ભરે,
ઓ પ્રશ્નશ્રી ! અમ આર્યના એવા જીવનને શું કરે ?

આવા અનેક ચઢતી પડતીના તરંગો પર તરંગો
ઉછળી રહેલાં કાળોની જમાવટ કરવામાં આવી છે
મુંદર ચિત્રો સાથે કી. રૂ. ૦-૮-૦

વિતકની વાતો.

(૧)

કુંટનો અનુભવ.

હરિગીત.

આજે કહું મુજને વિતેલું યાદ લાવી આપને,
છે વાત બહુ વર્ષોતણી, પણ યાદ તાજી છે મહને;
હું એક વેળા નીકળ્યો તૈયાર થઈ મુજ ઘેરથી,
વાડાસિનોર લગન હતું, મુજ મિત્રનું તેથી કરી. ૧

વેશાખ માસ તણા હતા દિન, તે છતાં મન હોંશથી,
નહિ જાઉં તો દુખ લાગશે, મુજ મિત્રને એવું ગણી;
ડાકોરથી સેવાલિયાની ટિકિટ લીધી ટ્રેનની,
ખેઠો સવાહશ વાગતાં ગાડીમહિં ડાકોરથી. ૨

મંદાકાન્તા.

ગાડી ત્યાંથી પવન ગતિએ પાડતી ચીસ જાતી,
વેગે જાતાં નજર પડતી સૌ દિશાઓ ધુમાતી;

દીસે વૃક્ષો સડક પરનાં દોડતાં હોય જાણે,
હું જાતો, કે તરૂંવર જતાં, થાય શંકા મહુને એ. ૩

વાયે ઝાઝો પવન તરૂંનાં પાનને પાડી દેતો,
જાણે ઝાઝો શ્રમ કરો રહ્યો, ગાડીને રોકવાનો;
ગાડી ત્હેને પશુ ન ગમતી, દોડતી દોટ દોટે,
છે વાયુથી સુખ ગતિ અતિ, એમ દેખાડતી એ. ૪

ભુજંગી.

ઘણા વેગમાં દોડીને થાકવાથી,
ઉભી ઠાસરા સ્ટેશને તેહ આવી;
જરા થાક ખાઈ ફરી દોટ દીધી,
વળી પૂર્વની રીત તો યાદ કીધી. ૫

ઘણાં પૂલ નાળાં કર્યા પાર ત્હેણે,
પગે ચાંપતી ચાલતી હોય જાણે;
ઘણા વેગથી હાલતા બેસનારા,
જણાયે બધા જૂતના દોષવાળા. ૬

શાર્દૂલવિકીરિત.

સ્થંભાવી ગતિને વળી સ્થિર થઈ, સેવાલિયે આવીને,
ઉઠ્યો હું પશુ તરત ત્યાં સજ થઈ, જાણે જતી એ રહે;
ઝાંપામાંકિ ઉભો હતો, ટિકિટનો લેનાર ત્યાં તે સમે,
જાણે હસ્ત મિલાવો સર્વ જનતું, સન્માન સ્નેહે કરે. ૭

હરિગીત.

હું પશુ મિલાવી હસ્ત, ઝાંપા ખંડાર જઇ ઉભો રહ્યો,
 કેવી રીતે કયાંથી જવાનું, એમ વિચારી રહ્યો;
 છે સાત ગાઉ દૂર અડિંથી ચાલવાનું ધારિને,
 વાહન મળે તો ઠીક, એવું ધારતો હું અંતરે. ૮

રસ્તો અબાણ્યો મુજથકી, સંગાથ જો સારો મળે,
 આનંદમાં જાયે વખત, મહેં એમ ધાર્યું અંતરે;
 તે સમય આવ્યું યાદ મુજને, ખૂટ ગાડીમાં રહ્યા,
 કીધી ઉતાવળ ઉતરતાં, માટે રીસાઈ તે ગયા. ૯

મહેં દોટ મુકી તરત ત્યાંથી આવિયો ઝાંપામહિં,
 અંદર જતાં વાગી સિસોટી, તરત ગાડી ઉપડી;
 આશા મુકી *ઉપાનની હું તો પછી પાછો વળ્યો,
 ખડુ રીસ ગાડીપર ચઢી, પશુ સહન સર્વ કરી રહ્યો. ૧૦

ઉભો વિમાસણમાં પડી, કેવી રીતે કરવું હવે,
 રે ! તાપમાં જોડા વગર, શી રીતથી જવું હવે;
 તે સમયમાં સૌ લોક તો જ્યાં જ્યાં જવાનું ત્યાં ગયા,
 રોશન તણે મેહાન બંદા એકલા ઉભા રહ્યા. ૧૧

શાર્દૂલવિકીરિત.

રે ! રે ! દૈવ હવે કઈં કયમ હું તો, અડં કઈ રીતથી,
 સંગાથી પશુ છે નહિં, ત્યમ વળી સ્વારી જણાતી નથી;

ધીકે છે ધુમઝળ સુયં નભમાં, અંગાર વર્ષાવતો,
અગ્નિ જવાળવડે કિશા સરવને જાણે કિસે ખાળતો. ૧૨

વસંતતિલકા.

વાડાસિનોર અહિંથી ગઈ સાત થાયે,
સો ગાઉ તુલ્ય મુજને મનથી જણાયે:
કેવી રીતે વગર સોખત જૈ શકાશે ?
ને ફાજતા પગવડે અણુઝણુ માર્ગે. ૧૩

એવો વિચાર કરતો સ્મરતો હરિને,
માથે પ્રચંડ રવિનાં કિરણો સહીને;
સ્વેદે કરી સકળ અંગ ગયું લિંબઈ,
ત્રિશંકુતુલ્ય થઈ ત્યાં ગતિ મ્હારી ભાઈ. ૧૪

હરિગીત.

કંઈ પૂછ્યના યોગે પ્રભુએ દાદ મ્હારી સાંભળી,
મ્હારા સમા દુખિયા ઉભા'તા, દૂર ત્યાં બે માનવી:
જાતે જણાતા લોટિયા ંહોરા ગયો હું તે કને,
મ્હેં પૂછિયું કે “ શેઠજી ક્યાં છે જવાનું આપને ? ” ૧૫

તે બોલિયા “ વારાસિનોર જવું હમારે સેથજી,
અમ પાસ બોલો છે ઘનો, તેની બરી છે વેથજી;
કંઈ ગારી બારી ના મીલે, સાલો સખત તરકો પડે,
આ બોજ કેમ ઉપારવો, એ ભાંજગર કરિયે અમે. ” ૧૬

આ વાક્ય રૂપી અમૃતે મુજ તાપ સર્વ ટળી ગયો,
જયમ નાવ દેખે કુબતો, હું તેમ હરખાઈ ગયો;
જે રીત સ્વાતિર્બીદુથી આનંદ ચાતકને મળે,
તેવો થયો આનંદ, મહારા અંગમાંહી તે પળે ૧૭

હું બોલીયો આ શેઠ હું વાડાસિનોર જનાર છું,
બહુ વારથી હું કોઈના સંગાથને શોધ્યા કરું;
કહે શેઠ “ વારૂ થીક છે આપર બઢા સાથે જસું,
કંઈ મારૂ બારૂ બોલી થંદા પોરના વીડા થસું ” ૧૮

એ વાતમાં મહેં સંમતી આપી પછી બહારા કહે,
“ દેખાય પેલી ફેકતરી ત્યાં સર્વ જઈએ આપરે; ”
ત્યાં એક બહારાનું હતું કમ્પાઉન્ડ ત્યાં સરવે ગયા.
નિશ્ચિંત થઈ બેઠા તડાં સૌ રીતથી સુખિયા થયા. ૧૯

શાર્દૂલવિકીરિત.

બેઠો હું સ્થિર ચિત્તથી, પણ ઘણો વાયુ ઉનો આવતો,
થાયે સ્વેદ અપાર, અંગ તપનું, વ્યાકુળ દીલે થતો;
લાગ્યો નીર કુવા તણું નજીકથી, થોડું શિરે રેડિયું,
સૂતો ખેસ બિઝાર્વીને, પણ તડાં ના ચેન કાંઈ પડયું. ૨૦

વસંતતિલકા.

મધ્યાનનો તરૂણ સુર્ય નલે તપે છે,
અગ્નિ સમો પવન સર્વ દિશા દહે છે;

દેખાય કંપિત ધરા ધિકતી વરાળે,
જાણે ચડયે પ્રલયનો ઉદ્ધિ ઉછાળે. ૨૧

વ્યાકુળ પંખિ પશુઓ તડકે તપીને,
ખેડાં દિસે સ્થિર થઈ તડ છાંય માંહે;
દેખાય મારગમહિં નહિ માનવી ત્યાં,
જ્યાં ત્યાં હુપાર્ધ સરવે તન તાપ ખોતાં. ૨૨

વૃક્ષો પ્રચંડ રવિનાં કિરણો સહે છે,
જાણે ઉભા મુનિજનો તપ આદરે છે;
રાખી ઉભાં શરણમાં પશુ પંખિયોને,
વેઠી પીડા સુખો કરે અતિ ધન્ય હોને. ૨૩

હરિગીત.

થોડો સમય બહારાણ સાથે વાત વિધવિધની કરી,
મધ્યાનની વેળા વિતાવી સ્હેજ કંઈ શાન્તિ થઈ;
ભાડુ મળે તો ખેળવાને બહાર બહારાણ ગયા,
થોડા સમયમાં ભાડુ તે નક્કી કરીને આવ્યા. ૨૪

રોળાવૃત્ત.

કહે શેઠ “જો ભાઈ અમે ગારી બહુ જોઈ,
પાનો પાનો થઈ ગોંયા રાંરનો મોલો ન કોઈ;
આખર કીધાં ઉત અમેજી ભારે ભાઈ,
મિત ગોંધયો મિશ આપરો સમલો ભાઈ. ૨૫

એક ઉંત પર અમો બે જના બેસી જઇયું,
 બીજ પર આગલ સચ્ચો સામાન ઠરીયું;
 તેની પાછલ તમો બેસજો નીરાંતેથી,
 જરો ન કાંઇ ઉપાય માત કીઠી આ યુક્તી. ” ૨૬

હરિગીત.

મનમાં વિચાર થયો મુને, કે ઉંટને અડકાય જો,
 કરવું પડે અંધોળ, કેવી રીતથી બેસાય તો;
 રે! હા કહું! કે ના કહું! મનમાં મુંઝાયો હું અતિ,
 નિશ્ચય કરી હું ના શક્યો, કે જાઉં કેવી રીતથી. ૨૭

જો ના કહું તો એકલો કેવી રીતે મ્હારે જવું,
 છે તાપકેરો સમય ને જોડા વિનાનું ચાલવું;
 ઈશ્વરતણી મરજી હશે, કે યોગ આવો આવિયો,
 માટે સમયને માન આપી, હા કહી ઉત્તરો થયો. ૨૮

શાર્દૂલ વિકીરિત.

આગ્યા બહાર પછી અમો સજ થઈ, જ્યાંઉંટ ઉમાં હતાં,
 ત્રાંકાં અંગ અઢાર ચાર નિરખ્યાં, ઉંચું નિકાળી રહ્યાં;
 લાંબા હોઠ જણાય, નાક ચપટું, ને કાન ટુંકા ધણા,
 ઢેકા ઉપર ગોઠગ્યા કસકસી, સ્વારી તણા કાઠડા. ૨૯

બેસાડ્યાં પછી ત્યાં બહુ બગ કરી, બેઠાં બુમો પાડતાં,
 બાણે ડોક ઉંચી કરી સ્વરગનો રસ્તો બતાવી રહ્યાં;

લાગ્યા સામાન સર્વ પેક કરવા, એ ઉંટવાળા તહાં,
લાંબા દોર વડે બરાબર કસી, યુક્તિથકી ગોઠવ્યાં. ૩૦

સવૈયા એકત્રીસા.

કરી લટકતી એ ડોકો તે ડાંકાના સરખી દેખાય,
વાંસતણા જે હતા કંઠિયા તે પણ ખેંચી ખાંધ્યા ત્યાંય;
હતા રકેળી ખ્યાલા તહેમાં, વળી રમકડાં રૂડાં જણાય,
મેવો લાવેલા મુંબઈથી તેપણ ખાંધ્યો ખામ્લુ માંઘ. ૩૧

વળી ખીસ્તરા ખાંધી દીધા એ ખામ્લુ કરિને સમતોલ,
તે સરવેની ઉપર વળતી અંધ મારીને ખાંધ્યો દોર;
પાછળ આસન મ્હાડું કીધું, બન્યો દેખવા સમો પ્રકાર,
આગ્યું હાથમ્હને અંતરમાં આપણુ ખરી ખુળી કીરતાર. ૩૨

આજ આપણી સ્વારી ચઢશે, જશે ઠેઠ વાડાં સિનોર,
એપણુએક અનુભવમળશે, અને મઝાકંઈ પડશે ચોર;
તે સમયે એ બંહોરાજી તો બીજા ઉંટપર થયા સવાર,
આગળ પાછળ બન્ને બેડા થયું ઉંટ ઉભું તતકાળ. ૩૩

ભુજંગી.

મ્હને ઉંટવાળો કહે સ્વાર થાઓ,
ઉઠી જાય છે ઉંટ આ તુલિ આવો;
ત્વરાથી હું તહેનાં જવા પાસ લાગ્યો,
હલાવી જરા ડોક કે દૂર ભાગ્યો. ૩૪

હરિગીત.

હું બોલિયો ઓ ભાઈ આલી હાથ બેસાડો મ્હને,
આ ઉંટની પાસે જતાં બહુ બીક લાગે છે મ્હને;
તે ઉંટવાળાએ મ્હને ટેકો કરી બેસાડિયો,
કે તુર્ત લાંબી યેઠવાળો ઉંટડો ઉભો થયો. ૩૫

હું જોરથી આલી રહ્યો બે હાથથી તે કાઠડો,
લાગ્યું મ્હને પર્વતતણા શિખર ઉપર જાણે ચઢ્યો;
જાણે ખરેખર આજ હું વૈભાનમાં બેસી ગયો,
મુજ મિત્રની જાને જતાં વરસાય જાણે હું થયો. ૩૬

તે સમય ત્યાં બહોરાજીવાળા ઉંટને આગળ કંથું,
ધીમે ધીમે ટંબેની પછાડી ઉંટ ચાલ્યું માલ્યું;
મુખપાલના ડાંડાસમી કરી યેઠ લાંબી ચાલતું,
નીચો ઉંચો હું થાઉં, આખું અંગ મ્હાડું હાલતું. ૩૭

વસંતનિલકા.

જાતા હતા સરવ માર્ગે હતો રંગાળો,
બે બાજુએ તરૂતણી રમોણીય હારો;
આંબા તણાં કંઈકે અડ ઝુકી રહેલાં,
તેની તળે કંઈકે પકવ ફળો પડેલાં. ૩૮

અસ્તાચળે ઉતરવા રવિરાય જાતો,
સુંવણું પીંડ સરખો નલમાં જણાતો;

જાણે રવિ જગતને ઉપદેશ દે છે,
સૌ વસ્તુનો ઉદય અસ્ત જરૂર તો છે. ૩૯

તાતો રવિ કંઈક શાન્ત દિસે બનેલો,
જાતાં યુવા મુધરતો જન હોય જેવો;
અગ્નિસમાં ફિરલુ શાન્ત થયાં જણાતાં,
જાણે ઠરેલ બનિયો વય વૃદ્ધ થાતાં. ૪૦

હરિગીત.

આલ્યાં જતાં ઉંટો અમારાં મૈલ એક ગયા અમે,
મુજ ઉંટનો માલિક ત્હેને દોરતો ધીમે ધીમે;
જે ઉંટપર ંહોરા હતા તે ઉંટ આગળ ચાલતું,
દોરી હલાવે જેમ તેમ રવાણમાં ચાલ્યું જતું. ૪૧

મુજ ઉંટ ધીમે ચાલતું, હેલ્લા મ્હને આવે ધણા,
હું પૂર્ણ કંટાળી ગયો ગોઠયું નહિં મુજને જરા;
મનમાં વિચાર થયો મ્હને, દોરી લઉં મુજ હાથમાં,
સીધું ચલાવું ઉંટ ંહોરાણી તણી સંગાથમાં. ૪૨

મ્હેં ઉંટવાળાને કહ્યું, કે આપ તું દોરી મ્હને,
ચાલે જરા ઉતાવળું તો બેસતાં ફાવે મ્હને;
કહે ઉંટવાળો તે તમોને હાંકતાં નવ આવડે,
પાણી ઘીયે, ને બાથ નાશી દ્રર, તોફાને ચડે. ૪૩

હું બોલિયો બહુ વાર મહેં સ્વારી કરી છે ઉંટની,
માટે ચલાવિશ ચાલ સારી બીક રાખીશ તું નહિં;
પણ ઉંટવાળે ના કહી મુજ હાથ દોરી આપવા,
તૈયાર હુંતો થઈ ગયો નીચે તુરત ઉતરી જવા. ૪૪

સવૈયા એકત્રીસા.

ઘણી કરી મહેં રકઝક ત્યાં તે, દોરી લેવા મહારે હાથ.
આખર તે આપી મુજ કરમાં થયો ખુશી હું મનનીસાથ;
ઉતાવળું ચાલે તે માટે દોરીને મહેં ખેંચી ત્યાંય,
કરી ડોક ઉંચી બહુ ઉંટે ધરવા લાગ્યું પાછા પાયા. ૪૫

હુંતો ગભરાયો મનમાંહિ, રહી શક્યો નહિ સ્થિર ભગાર,
ખે હાથે મહેં ગ્રહો કાઠડો છટકી ગઈ દોરી તે વાર;
ઉપર બાંધેલી દૂંકોનો અફળાવાથી થયો અવાજ,
ભડક્યું ઉંટ મચ્યું તોફાને ગયો તેહનો પૂર્ણ મિત્તજ. ૪૬

ગયો પકડવા માલિક લેનો. પાણુ નવ ફાગ્યો એકે દાવ,
નાહું સીધી સડકે તે તો થયો કોછથી નવ અટકાવ;
અફળાએ ઉપરની દૂંકો ખડખડાટ તેનો બહુ થાય,
તેમ તેમ નાસે મહુ બળથી ખૂમ પાડતું ચાલ્યું જાય. ૪૭

વાયુથી પણ વેગ વધારે, ગરૂડધકી પણ ગતિ અપાર,
મેલ દ્રેનતુ માન મુકાવે, ભરે ફાળ પર જખરી ફાળ;
ખડખડ ભડભડ ખટાખટનું મચ્યું ઘણું ત્યાંતો તોફાન,
તેમ તેમ ઠઈ હોટ હોટપર નાસે કરતું બહુ ખુમરાણ. ૪૮

લડયા રકેળી ખ્યાલા સઘળા, માંહો માંહિ કરી વિવાદ,
અંગ લંગ થઈ પડતા ભોંયે એકે એકને પાડી સાદ;
રીસાઈ ચાલ્યાં સર્વ રમકડાં ગયાં એકની પાછળ એક,
ટુંકાએ પણ ટટો કીધો લડી રડીને થાક્યાં છેક. ૪૯

થયા બંધ ઢીલા સરવેના ધખો ધખ તે પડિયાં ભોંય,
હુંને ઉંટ વિના તે સમયે રહ્યું ન સાથી બીજું કોય;
મુજ વચ્ચે પણ ગયાં વિખાઇ પડી પાઘડી છૂટયો ખેસ,
જોડા જાતા રહ્યા પ્રથમથી હતી ન તહેની ચિંતા લેશ. ૫૦

મેં મનમાં નિશ્ચય કીધેલો ઉંટ તણો નવ છોડું સાથ,
એ હાથે ગ્રહી રહ્યો કાઠડો, મડાગાંઠ શી લીડી બાથ;
ગયું મૈલ એ મૈલ દોડતું, પણ ધીમું પડયું લગાર,
બાંધેલો મજબૂત કાઠડો, તે પણ ઢીલો થયો અપાર. ૫૧

હરિગીત.

આશા રહી નહિ અંતરે ઉપર હવે ટકવા તણી,
નક્કી મરણને શરણ થઈશું એમ થઈ ચિંતા ઘણી;
છેડાયલું છે ઉંટ પડતાં હાર મારી નાંખશે,
રે ! રે ! પ્રભુ હું શું કરું, રે ! શી ગતિ મ્હારી થશે. ૫૨

મા બાપ મ્હારાં જાણશે કે ભાઈ તો જાને ગયા,
આ કાંણના સંદેશ ત્યાં શી રીત જાશે આપણા;
આ રીતના વિચારમાં હું ઉંટને ચોટી મ્હાં,
પડવા તણો ભય પળપળે મુજ હૃદયમાં વધતો ગયો. ૫૩

એવે નિહાળ્યું એક ગાડું આવતું રહામે થકી,
તે જોઇ નાહું ઉંટ આડે મારગે રસ્તો તણ;
મહેં તો વિચાર્યું મોત આગ્યું આજ બચવાનો નથી,
મુજ મિત્ર કે માળાપનો મેળાપ થાવાનો નથી. ૫૪

ઝાડી જણાયે દૂર તહેમાં ઉંટ આ પેસી જશે.
અથડાઈને કે ઝાડ સાથે ઘાટ મહારો ઘર્ષ જશે;
માળાપ મહારાં કયાં રહ્યાં, કયાં મિત્રનું ઘર માલ્યદું,
રે ! ઉંટ આ લઇ જાય જ્યાં ત્યાં આજ જવાનું થયું. ૫૫

મરવું હવે તો સત્ય છે, મહેં એમ મન નિશ્ચય કર્યો.
'જય રામ' કહીને ઉંટથી હું લોંચ પર ફૂટી પડ્યો;
થાતાં ઘણાકો માલ્યરો તે ઉંટ બમણું ભડકિયું,
આરે પગે ખુમરાણ કરતું દૂર તે નાસી ગયું. ૫૬

પ્રભુની કૃપાથી રહેજ પણ મુજ અંગને વાગ્યું નહિ,
તો પણ શરીરમાં વેદના મુજને થવા લાગી તહીં;
રે ! રે ! મુજયું શું આ મહને છોકરમતી મહેંતો કરી,
હાથે કરી ંહોરી લીધી આજે ઉપાધિ મહેં ખરી. ૫૭

સ્વારી કદી કીધી નથી, મહેં ઉંટની પણ તે છતાં,
જુહું જણાવી ઉંટની દોરી લીધી મુજ હાથમાં;
તહેનું મળ્યું ફળ આ મહને જીવતાં સુધી ભૂલીશ ના,
સ્વાને કદી પણ ઉંટ રહામું આજથી ભાળીશ ના. ૫૮

વસંતતિલકા.

ખંખેરીને સકળ અંગ ઉઠયો ધીમેથી,
આવી ઉભો સડકની નજદીક ત્યાંથી;
લાગ્યો પછી મનમહિં કરવા વિચારો,
રે! આજ ક્રોધ કરશે બહુ ઉંટવાળો. ૫૯

ઠંડારાતાણું બહુ થયું તુકસાન આજે,
તેથી ખરેખર ઘણા રીસમાં હશે તે;
રે! આજ મહેં સરવને બહુ દુઃખ દીધું,
હારી લઈ કરવિષે અઘટિત કીધું. ૬૦

હરિગીત.

થોડો સમય એ રીતના વિચારમાં ચાલ્યો ગયો,
સૌ સાથ ઠંડારાજી તણો દૂરથી જણાવા લાગિયો;
ટુંકો અને ખિસ્તર ઉઠાવી ઉંટવાળા આવતા,
ખાંધે મુકીને કંડીયા બે શેઠ પાછળ ચાલતા. ૬૧

ત્હોની પછાડી ઉંટ ખાલી એક હારી લાવતો,
મ્હારો પડેલો સર્વ આમાન તેહની પાસે હતો;
મહેં દૂરથી દેખી વિચાર્યું, રે! કવે હું શું કરું,
રે! આજ આક્રતથી ઊગરવા, શો જવાબ કવે દઉં. ૬૨

મહેં નાટકી અભિનય તણો આરંભ કરવા માંડિયો,
જાણે મહેને વાગ્યું બહુ હું એમ દર્શાવી રહ્યો;

જાણે ચઢ્યો બહુ શ્વાસ તેવી રીત લાગ્યો હાંફવા,
બે હસ્તથી મુજ અંગને લાગ્યો અધિક પંપાગવા. ૬૩

મુજ નજીક સરવે આવતાં મહેં ઢોંગ ઝાઝો ત્યાં કયો,
સૌ અંગ ભંગ થયેલ હોયે તેમ દર્શાવી રહ્યો:
નીચી કરીને હોક મુખ ઉદ્ગાર દુઃખના કાઢતો,
ગેદા સરવના મુખતણી આડી નજરથી ભાગતો. ૬૪

ખાંધે મુકીને કંડીયા બહોરાજી ચાત્રી આવીયા,
શ્વાસે ભરેલા “યા બુદ્ધ” કહી લોંચ પર ખેંસી ગયા;
લાગ્યા ઘણે વિલાપ કરવા આંખમાં આંસુ ભરી,
“ખાના ખરાબી રે! અમારી આજ ખોટાંયે કરી. ૬૫

પ્યાલા રકેળીને રમકરાંના ચુરેચુરે થીયા,
આપુસની કેરી અને હારમ બધાં કચરાઈ ગીયાં;
તંકો અમારી બી તુતી સૌ રક્ષતરક્ષ થઇ ગીયું,
રે! રે અમારું આજ અતિયાનાસ સર્વ વડી ગયું. ૬૬

બચ્યાં ગત્રે વલ્લગી અમારાં ફૂંદવા માંરી જસે,
કેસે અમારે માત ખાવાજી કસુ કાવા હશે:
આ દેખતાં ખાનાખરાબી તે નિરાસ થઇ જસે,
ધનીયાનીબી આ જોઇ મેનાં મારવા માંરી જસે. ૬૭

માથા મુગન રસ્તે થીયેલા આજ અમને આવતાં,
મોતુ થીયું તુકસાન આ સંગાત ખામનનો થનાં:

જો અવલથી જાનત અમે હિંદુ ખરો ચાલાક છે,
ઉપર ચરી કરીને સઘી એ ઉંતને ભરકાવસે. ૬
તો સાફ ના પારત અવલથી માથ તેરી લાવવા,
સામાન હમારાની કમી ખાનાખરાળી થાત ના; ”
આ વાક્ય ઝડોરાળ તણાં હું સાંભળી દુખિયો થયો,
રે ! રે ! થયું નુકસાન ઝાઝું એમ વિચારી રહ્યો.

ભુજંગી.

તુટેલો દીઠો સર્વ સામાન મહેં તો,
હસું કે રડું એમ થાતું મહેને તો;
વિચારું હવે બોલવું કેમ મહારે,
ગણાયે નહિં વાંક મહારો લગારે.

કહ્યું મહેં અરે શેઠજી શું થયું આ,
તુટયો સર્વ સામાન માહું થયું આ;
તમેને થયું આજ તો જાન ભારી,
થઈ તેમ માઠી દશા આજ મહારી.

ખરે મોતના મુખમાં હું ફસાયો,
પ્રભુએ મહેને મર્ણમાંથી ખચાવ્યો;
હશે આજ કેા દુષ્ટનું મુખ જોયું,
મળ્યું ઉંટ ગાંડું થયું કામ ભુંડું.

હારગીત.

એ ઉંટ બહુ ભડકણ હતો, એ પ્રથમથીજ બાણત કહી,
નવગજ નમીને દૂરથી પણ જાત ના પામે કહી;
પણ કરમના સંજોગથી એવું પ્રથમ બાણ્યું નહિ,
તેથી દશા આપણ સરવની આજ આ રીતે થઈ. ૭૨

કંઈ ખડખડાટ થયો જરા ટૂંકો તણો તે સાંભળી,
નાહું ખરાડા પાડતું, ત્યમ ખડખડાટ વધ્યો અતિ;
સૌ બંધ હીલા થઈ ગયા ટૂંકો તણા અફળાટથી,
તે એક પાછળ એક પડવા લાગ્યા પૃથ્વીપ્રતિ. ૭૪

મહારી દશા પણ છેવટે એ સર્વના જેવી થઈ,
નાસી ગયું એ ઉંટ મહામી આડીમાં પેહું જઈ;
વાગ્યું મહને આ શેઠ ઝાઝું, કળ હજી વળતી નથી,
સંગાથમાં આવ્યો તમારી તો થઈ આવી ગતિ. ૭૫

મહેં વાત સરવે નાટકી અભિનય કરી માંડી કહી,
તે સાંભળી બહોરાજીના હૃદયે અસર જખરી થઈ;
પળવાર તે પોતા તણા નુકસાનને ખૂટી ગયા,
આંખો મહિં આંસુ હતાં પણ બેય હસવા લાગ્યા. ૭૬

હું બોલિયો આ શેઠ મહારા અંગમાં દુઃખ થાય છે,
ને આપ આમ હસી રહ્યા, એ ન્યાય શું કહવાય છે ?
તે બોલિયા “ભાઈ અમારું તો બધું ભાંગી ગીયું,
આજે સીનેમેતર સમુ સઘણું અમોને લાગિયું. ૭૭

આ વાત કરશું કોઈને તેણી હસી પરસે ખરા,
 બેઝાન સાલા ઉંતરાયે આજ આપરને કરા;”
 આ વાકય બોરાનાં સુણી, હસવું મ્હને પણ આવિયું;
 મુશ્કેલીથી રોકાયું હતું, તે તરત ખુલ્લું થઈ ગયું. ૭૮

મ્હામા ઉભેલા ઉંટવાળા સર્વ હસવા લાગ્યા;
 બાણે બધા મુજ એકટીંગે મંત્રમુગ્ધ બની ગયા;
 સૌ વાંક મ્હારો એ કળા કરવાયકી પડદે રહ્યો,
 મુજ ઉંટવાળો પણ બનેલી સર્વ વાત ગળી ગયો. ૭૯

વસંતતિલકા.

તે ઉંટ નાસી ગયલું દૂર ઝાડી માંડી,
 લાંબા પછી પકડીને કરી ચત્ત ત્યાંડી;
 બાંધ્યો વળી સરવ બોજ મળી બધાયે,
 કીધું પછાડી વળી આસન મ્હાડું ત્યાંચે. ૮૦

એ ઉંટ જે સમય મ્હેં નજરે નિહાળ્યું,
 કંપી ઉઠ્યું તરત ત્યાં સહુ અંગ મ્હાડું;
 બાણું મ્હને ઉંટ પરે પધરાવશે એ,
 સર્વે મળી વળી મ્હને સપડાવશે એ. ૮૧

હરિગીત.

તૈયાર કીધાં ઉંટ બે તે ઉંટવાળાએ મળી,
 ઉપર તરત બેસી જરા શેડે મ્હને સંજા કરી;

મહેતો કહ્યું કે શેઠજી સુખે સિધાવો આંહિથી,
આ ઉંટ ઉપર કેાઈ કાળે બેસવાનો હું નથી. ૮૨

બેઠો અજાણે એક વેળા તો થઈ આવી ગતિ,
મરતાં બચ્યો સારા નસીબે આપઠા વેઠી અતિ;
આ સમય મુજને “ઉંટ” એવા શબ્દના ઉચ્ચારથી,
સૌ રોમ ઉભાં થાય છે, તો બેસવાથી શું ગતિ ? ૮૩

માટે હવે સાહેબ કરજો માફ મહારા વાંકને,
સુખે સિધાવો મારગે, માહું નહિ લાગે મહને;
હું ચાલતો આવીશ, આપ ગયા પછી આ મારગે,
છે સમય ઠંડા મહોરનો માટે હવે ચાલૌંશ સુખે. ૮૪

મહારા કહે “ આ બાઈજી રસ્તો વિકત વેરાન છે,
જાતાં અસુર એકલા નેવું તકા નુકસાન છે;
ચરી જાવ સુખે, ઉંત એ સીધું હવે ચાલું જસે,
ને આ અમાફ ઉંત બી પાછળ તમારી ચાલસે. ” ૮૫

મહારા તણી એ વાતમાં વિશ્વાસ મુજને આવિયો,
મનમાં વિચાર કરી પછી હું ઉંટપર બેસી ગયો;
મુજ ઉંટ દોરીને અગાડી ઉંટવાળો ચાલતો,
ને ઉંટડો મહારાજીનો ત્હેની પછાડી આવતો. ૮૬

રસ્તે સુખે જાતા હતા વેળા હતી સમિસાંજની,
દહેરો પવનની એક પાછળ એક ચાલી આવતી;

રવિદેવ તો કે વારનો અસ્તાચળે પહોંચ્યો હતો,
પણ આભમાં રાતો હતી કંઈ રંગ જામેલો હતો. ૮૭

ધીમે ધીમે પણ ચેનમાં ચાલ્યા અમે જાતા હતા,
બહુ દૂરથી ખાખી તણા મહેલો નજર પડતા હતા;
રસ્તે બનેલ બનાવ મુજને યાદ રહી રહી આવતો,
હસશે બધાં આ વાત જાણી એમ હું વિચારતો. ૮૮

થોડો સમય થાતાં પછી સર્વત્ર અંધારું થયું,
દૂરથી જણાતું જે હતું તે સર્વ બંધ થઈ ગયું;
આકાશમાં તારા તણાં બહુ ઝુમખાં જામી ગયાં,
પંખી તણાં સહુ યૂથ માળા માંડિ વિરામી ગયાં. ૮૯

વાડાસિનોર પછી અમે સુખરૂપથી પહોંચી ગયા,
ઠંડારા અને હું તે પછી અંદર જતાં છૂટા થયા;
પત્તે બરાબર મેળવી મુજ મિત્રને ત્યાં હું ગયો,
પૂછી ખત્ર અંતર પરસ્પર સૌ રીતે સુખિયો થયો. ૯૦

ખાખાવિખી દેખાવ મહારો જોઈ સૌ વિસ્મય થયા,
સર્વે મળીને પ્રશ્ન ઉપર પ્રશ્ન કરવા લાગ્યા;
બેસી ગયેલો ડાબડો, ભાગી ગયેલી પાલડી;
મહેં સર્વને બતલાવીને સૌ વાત વિસ્તારી કરી. ૯૧

મહારા વિતકની વારતાનો રંગ ત્યાં જામી ગયો,
હસવા તણા પડ્યા સકળ શેરી વિષે વ્યાપી રહ્યો;

પાડોશનાં નરનાર સરવે આવીને ટોળે મળ્યાં,
પ્રશ્નો ઉપર પ્રશ્નો પુછીને હાસ્ય કરવા લાગ્યાં. ૯૨

ગુભ લગ્નના આનંદમાં, આ હાસ્યરસની વાતથી,
આનંદની હોરો સરવના અંતરે આવી રહી;
ખેડા ઉઠ્યા ખાધું પીધું વિધવિધની વાતો કરી,
ગાનતી થકી મુતો પછી મુજ ઇષ્ટને હૃદયે ધરી. ૯૩

સ્વપ્ના વિષે પણ મહેં ઉંટ દેખ્યાં ઘણાં દોડ્યાં જતાં,
ટુંકો રમકડાં ભાગલાં મુજ નગર રહામે આવતાં;
ઝોરા તણા વિલાપના શબ્દો ખરેખર સાંભળ્યા,
તે દિવસના દેખાવ સઘલા સ્વપ્નમાં તાજ થયા. ૯૪

ખીજે દિને પરવારીને મુજ મિત્રને સાથે લઈ,
ચાલ્યો ખજારે ડાખડોને પાઘડી કરમાં લઈ;
ત્યાં એક ઝંડોરાની દુકાને ડાખડો સમરાવતાં,
ઉભો હતો હું વાત કરતો મિત્રની સંગાથમાં. ૯૫

ખે શેડ પેલા અન્ય ઝંડોરા સાથે દેખ્યા આવતા,
લાંબા કરીને હાથ મુજને દૂરથી દેખાડતા;
આવી નજીકમાં સર્વને ઝંડોરાજી કે'વા લાગ્યા,
તે ઉંતને ભરકાવનારા ભાઇ આ ઉભા રીડા. ૯૬

ઝંડોરાજી ની સાથે હતા તે લાગ્યા કે'વા મહેને,
ભારી થીયું નુકસાન કાલે આ મિચારા સેથને;

ફરાં રમકરાં સેધજી લાવા હટા મુંબાઈઠી,
 ખ્યાલ રકેઝી એક કુતી કોરીની બી ના રહી. ૬૭
 ઇસ્તીલની તકો બઠી માગી નકામી ઠઈ ગઈ,
 મેવો અને મીથાઈ સઘત્રી ધૂલમાં લેલઈ ગઈ;
 મ્હેં પણ ખતાવી પાઘડીને ડાખડા આગળ ધર્યો,
 સૌ વાંક ભુડા દૈવનો મ્હેં એમ ઊત્તર ત્યાં કહ્યો ૬૮

ભુજંગી.

હસી સર્વ પ્રાંત્યા મુણી વાત મ્હારી,
 કરી પૂર્ણ રક્ષા પ્રભુએ ત્હમારી;
 કથા કાવ્યમાં તે ગુંથી સ્વાજ આખી,
 પ્રીત સજ્જનોને સમર્થ બુલાખી. ૬૯

સમાપ્ત.

સચિત્ર.

સચિત્ર

દમણાંગ ખલાર પડી છે.

સ્વદેશ ગીત.

લેખક-સીતારામ જે રામા.

કીર્તિત ૩. ૦-૧૨-૦ પોષ્ટજ ભુકું.

તમોને પૂછશે ભાઈ.

ગઝલ.

- અદલ ઈન્સાફ જે વારે, થશે કિરતારને દારે;
તમારી થાપણે શી છે, નહિ ત્યાં પૂછશે ભાઈ. ૧
- બનાવ્યા બંગલા વાડી, વસાવી કેટલી ગાડી;
હુકાનો કેટલી માંડી, નહિ ત્યાં પૂછશે ભાઈ. ૨
- હીરા ને હેમના હારો, વળી મૌજિક માળાઓ;
ઘડાવ્યા ઘાટ ફેશનના, નહિ ત્યાં પૂછશે ભાઈ. ૩
- મરણ કે લગ્નને ટાણે, જગતમાં માન લેવાને;
કરાવ્યાં ભોજનો ભારે નહિ ત્યાં પૂછશે ભાઈ. ૪
- હુઃખીનાં હુઃખ ભાગીને, લુખ્યાંને અન્ન આપીને;
ઉગાર્યા કેટલાં પ્રાણી, તમોને પૂછશે ભાઈ. ૫
- કુવા વાવો તળાવો, કે રચાવી ધર્મશાળાઓ;
કર્યાં જન હિતનાં કામો, તમોને પૂછશે ભાઈ. ૬
- રખડતાં રંક બાળકને, ઉગાર્યા આશરો દેને;
ઉઘાડ્યાં દાર વિદ્યાનાં, તમોને પૂછશે ભાઈ. ૭
- તમારા હેશને માટે, તમારા ધર્મને સાટે;
કર્યું શું ઉત્તતિ અર્થે, તમોને પૂછશે ભાઈ. ૮
- તમારા દ્રવ્યથી કેવાં, કર્યું જન હિતનાં કામો;
અદલ ઈન્સાફના દારે, તમોને પૂછશે ભાઈ. ૯

ઉદય અને અસ્ત.

(ચઢતી પડતી)

મંદાકાન્તા.

પ્રાતઃકાળે રવિ ક્ષિતિજમાં બાળ રૂપે ઊગે છે,
 ને મધ્યાને તરુણ દિસતો પૂર્વે તેજે તપે છે;
 તે સંધ્યાએ ક્ષિણ થઇ અતિ પશ્ચિમે આયમે છે,
 નીચે ઉંચે જતો જન દશા ચક્રની વાટ પેટે. ૧

જેની ધાકે ધરણી ધ્રુજતી ઉડતા પડાડ કુંકે,
 મૃત્યુ જેના ડરથી ડરતું, આભથી ભીડતા બાથ જે:
 તે તે દીઠા પરવશપણે મૂરતા ગાત્ર ઢીસે.
 નીચે ઉંચે જતો જન દશા ચક્રની વાટ પેટે. ૨

જેના કોષો અખુટ ગૃહનાં દાસ દાસી હજારો,
 કાં ? કે'તામાં દશ વિશ ઉઠે, પાર ના વૈભવોનો;
 તે મ્હાયત્ને ઉદર ભરવા માર્ગમાં આથડે છે,
 નીચે ઉંચે જતો જન દશા ચક્રની વાટ પેટે. ૩

દેખે આલે શિતળ શશિ જે શુકલપદ્મે વધે છે,
 પાણુમાએ પૂરણ દિસતો સર્વને મોહ દે છે;
 તેતો પાછો ક્ષિણ થઇ જતો કૃષ્ણપદ્મે દિસે છે,
 નીચે ઉંચે જતો જન દશા ચક્રની વાટ પેટે. ૪

ઉનાળે રવિ કિરણથી વારિ ઉંચે ચઢે છે,

વર્ષાકાળે ઘનરૂપ થઇ ભોંય આવી પડે છે;
જે જન્મે તે જરૂર મરતું જે ચઢે તે પડે છે,
નીચે ઉંચે જતો જન દશા ચક્રની વાટ પેઠે. ૫

કેળો ખાળે કુસુમ કળિયો પદ્મવોમાં ઝુલે છે,
દેલાવિને પરિમળ બધે પૂર્ણ આનંદ દે છે;
તે વીલાઈ ધરણી પડતી ડાળમાંથી ખરીને,
નીચે ઉંચે જતો જન દશા ચક્રની વાટ પેઠે. ૬

આ સૃષ્ટિની પડતી ચઢતી રૂપ પાંખો જણાતી,
નીચે ત્રેની ઝપટ સઘળી વસ્તુને લાગવાની;
ચાચે રંડે ધનદ સરખા, રાયનો રંક થાયે,
નીચે ઉંચે જતો જન દશા ચક્રની વાટ પેઠે. ૭

દેવેચ્છાથી સુખ દુઃખ સહુ પ્રાપ્તિયો ભોગવે છે,
સુજ્ઞા તહેને ગર્ભી સમપણે એક રૂપે રહે છે;
ને અજ્ઞાની જન હરખ ને શોક મિથ્યા ધરે છે,
નીચે ઉંચે જતો જન દશા ચક્રની વાટ પેઠે. ૮

દુર્દૈવ.

ગાઝલ.

અરે દુર્દૈવ નિર્દય તું, વિના વાંકે સતાવે છે;
દુખિને દુઃખ દેઇને, પડ્યાને પાડું મારે છે. અરે
કરોડો કિંકરો જેના, હુકમને માન દેતાતા;

કરી નિર્માલ્ય તે નરને, વને વન તું ભભાવે છે. અરે૦
 કરી કંઠજ્વા હજારોને, સદા અન્ય દાન જે હેતા;
 કરે અપવાસ તે ભૂખે છતાં તેને રિખાવે છે. અરે૦
 સુવાસિત પુષ્પ શૈયામાં, સદા જે સુખથી સુતા;
 કંઠજ્વા ભૂમિ ગણી ખ્યારી, છતાં ક્યાં નિંદ આવે છે. અરે૦
 હવે ના રાખ્ય તું બાકી, અમોને દુઃખ દેવામાં;
 દુખ્યાને ડુંભવાનું શું સુવાને કોણ મારે છે. અરે૦

ગયું ઉડી હરિ ઇચ્છા.

(ગઝલ કલ્પાલી.)

અલૌકિક બાગનું પંખી અમારે પાંજરે આવી
 મધુરા શબ્દ સુણાવી, ગયું ઉડી હરિ ઇચ્છા. ૧
 ગણીને પ્રાણથી ખ્યારું, હતું પ્રીતે કરી પાળ્યું;
 અમોએ પૂર્ણ સંભાળ્યું, ગયું ઉડી હરિ ઇચ્છા. ૨
 હતું કેવું રૂપાળું તે, મનોહર અંગવાળું તે;
 હૃદયને રંગનારું તે, ગયું ઉડી હરિ ઇચ્છા. ૩
 ઉરે આશા ઘણી ધારી, બણાવી કેળવ્યું એને;
 પલ્લકમાં પાંખ ફફડાવી, ગયું ઉડી હરિ ઇચ્છા. ૪
 ઘડી પણ યાદ તે આવે, નયનમાં નીર ઉભરાવે;
 છતાં ઉપાય નવ ચાલે ગયું ઉડી હરિ ઇચ્છા. ૫
 અરે ઓ પંખિડા ખ્યારા, હૃદય આકાશના તારા;
 અમોને ઝુરતાં રાખી, ગયું ઉડી હરિ ઇચ્છા. ૬

મધુર ગાન જે તહારું, હૃદયને તૃપ્ત કરનારું;
 અમારા ભાગ્યનું સુખ તે, ગયું ઉડી હરિ ઇચ્છા. ૭
 વસીને અન્ય કો સ્થાને મધુરા શબ્દથી ગાજે;
 અમારે અંતરે તો છે, ગયું ઉડી હરિ ઇચ્છા. ૮
 અમારી પેઠે જીતને, રખે દેતું દગો બહાલા;
 બહે અમને દગો દેઈ, ગયું ઉડી હરિ ઇચ્છા. ૯
 હશે આ દેહ જ્યાં સુધી, અમોને યાદ તું રહેશે;
 છતાં મન એમ માનીશું, ગયું ઉડી હરિ ઇચ્છા. ૧૦

બાળ સમાજ અખંડ રહો.

અનુક્રુપ.

શાળા રૂપી બગિચાનાં, બાળ પંખિ સુગીતથી;
 આંખ ને ચિત્ત હારે છે, શીલ રૂપ સુગંધથી. ૧

ત્રેલક.

સુખ રૂપ સુગંધ પ્રસારી રહ્યાં,
 સુમનો સુમનોહર બાળ તણ્યાં;
 હૃદયે અમીનાં ઝરણાં ઝરતાં,
 વદનો પ્રકુલીત મધૂકરનાં. ૧

મધુરો મૃદુ નાદ ગળાવી રહ્યાં,
 નયને પ્રતિભા પ્રગટાવી રહ્યાં;
 પ્રિય બાળ સમાજ તણ્યાં કુમળાં,
 કુસુમો સુખડાં મલકાવી રહ્યાં. ૨

મધુરો મધુ મહેંકી હશે દિશમાં,
જન મધ્ય સુવાસ સદા પ્રસરો;
પ્રિય ભારત માત તણા હૃદયે,
કુલમાળ ખની સુખથી વિહરો. ૩

વસુધા પર ચંદ્રપ્રભા સરખો,
મહિમા અતુલિત સદા પ્રસરો;
શિશુનાં સદ્ભાગ્ય તણે સવિતા,
પ્રિય બાળસમાજ અખંડ રહે. ૪

વિદ્યારૂપી બગીચાનાં પુષ્પોને.

(સુરતાની વાડીના મીઠા મોરલા એ રાગ.)

ઓ વિદ્યાવાડીનાં વિકસિત ફૂલડાં,
નયન ઠરે નિરખી મન મોહકે રૂપજો;
અમ અંતર મધુકરને લલચાવી રહ્યાં,
પ્રસરાવી સદગુણે સુગંધ અનૂપજો. ઓ ૦ ૧

કોમળ હૃદય તમારાં પ્યારાં લાગતાં,
નિરમળ લાગે નયન તણા પલકારજો;
ચંદ્રપ્રભા સન ચરિત તમારાં ઉજળાં,
પ્રગટાવે અમ હૃદયે પ્રેમ અપાર જો. ઓ ૦ ૨

જ્ઞાન સમીરે તરૂંવર હાળે હીંચતાં,
પ્રગટે તમ હૃદયેથી અનહદ નાહજો;

તે અમ અંતર મહિધરને ડાલાવતો,
મોહનની મોરલી સમ મોહક સાદ જો. ઓ૦ ૩

આશાનાં અંકુર ઉદ્ભવતાં અંગમાં,
તેનો તમ જીવન ઉપર આધાર જો;
અમ શિરે કરી ગુચ્છ તમોને ધારવાં,
ભારત માત તણી કરવા ઉદ્ધારજો. ઓ૦ ૪

ઉત્તમ કૃત્તની ઉત્પાદક આ વાટિકા,
તે કૃત્તનો તમ અંતરમાં આભાસજો;
જીવન તમારાં કૃત્તરૂપ કરજો શ્રીહરિ,
સકૃત્ત થજો અમ અ તરના અભિલાષજો. ઓ૦ ૫

વિદ્યા દેવીના ઉપાસકોને.

ઓ વિદ્યા દેવિના દિવ્ય ઉપાસકો,
ગાઓ એ દેવીનાં મનહર ગીત જો;
શ્રેય થવાનું એ સાધન સંસારમાં,
નિશ્ચિતિ તોના ચરણે રાખો ચિત્ત જો. ઓ૦ ૧

એ કરશે પરિપૂરણ ધૃત્તિ સર્વની,
એ ધરશે શિર ઉપર વરકર હસ્ત જો;
દુર્બુદ્ધિ વિદ્વેષ એ હરશે શારદા,
શિષ્ય સકૃત્ત એ કરશે કાર્ય સમસ્ત જો. ઓ૦ ૨

અહસઠ તીરથનું કૃત્ત એ માંહિ વસ્યુ,

વસતા તહેમાં તેત્રીસકોટી દેવ જો;
અમર અમર થાવાનું સાધન એ વડું,
મોક્ષ પદે પહોંચાડે એ તતખેવ જો. ઓ૦ ૩

નિર્બળતા તન મનની એક તમવશે,
અભય કવચ એ ધરાવશે તમ અંગ જો;
દેશોદય ભાગ્યોદય એક કરાવશે,
રાજ્યલક્ષ્મી એ બનાવશે નિઃશંક જો. ઓ૦ ૪

આ દેશે પરદેશે કીર્તિ પામશે,
દશે દિશામાં ઉજવળ થાશે નામજો;
તન મન ધન આર્પીને સેવો શારદા,
અર્પે આશિય વિપ્ર બુદ્ધાખીરામજો. ઓ૦ ૫

કર કૃષ્ણ કથામૃત પાન હવે.

ત્રોટક.

મન મૂરખ મોહ મમત્વ તણ,
કર જન્મ સફળ ભગવાન ભણ;
ધર ધ્યાન શિખામણ આ હૃદયે,
કર કૃષ્ણ કથામૃત પાન હવે; ૧

ભટકયો ભવ રાન ભયંકરમાં,
ઠરી ઠામ રદ્યો નહિ કેા સ્થળમાં;
બહુ વાર વસ્યો જનની ઉદરે,

હું પાનનાં બહુ ખેલનમાં,
 યુવતી મન માની યુવાપણમાં.
 નિર્ભય રીતે તને મુદ્દવે
 કર કૃષ્ણ કથામૃત પાન હવે.
 સુખ છે સ્વપ્ના સમ આ જગનું,
 ગણિલે જળ ઝાકળના સરખું;
 નવ રંગ પતંગ સમાન રહે,
 કર કૃષ્ણ કથામૃત પાન હવે. ૪
 જળમાં સ્થળમાં પ્રભુને ગણિને,
 ગણિ આત્મસમા જગના જીવને;
 દિલમાં દિન રાત દયા ધરને,
 કર કૃષ્ણ કથામૃત પાન હવે. ૫

(અહાએ કરેલો કેર.)

ગરખાં.

ઓ વહાદેવી, ઘર ઘર તું ઘુમીરે હિંદુસ્થાનમાં
 તહે કેર કરી, અકવે રાજ્ય ચલાવું હિંદુસ્થાનમાં. ટેક.
 તું ગીનથકી આવી ગાલી, અહિં આવીને જડ તહે ઘાલી
 ચર્મ મસ્ત ઘણી પુલી ફાલી, ઓ વહાદેવી. ૧

ત્હેં માયા ઝાઝી વિસ્તારી, વશ કીધા સરવે નરનારી;
 નિત ધાય ધણી પુન તહારી,   ઓ ચ્હાદેવી૦   ૨
 બહુ હાસ અનન્ય વધ્યા તહારા, તુજને અંતરમાં ધરનારા;
 તે ગાય નિરંતર ગુણ તહારા,   ઓ ચ્હાદેવી૦   ૩
 ઉપહાર ગૃહો હોટલ તહારાં, જે બ્રહ્મ જગતને કરનારાં
 તુજ ભક્ત તણે મન બહુ ખ્યારાં,   ઓ ચ્હાદેવી૦   ૪
 ત્હેં વરણ અઢારે એક કરી, મનમાંહિ છોછ રહી ન જરી;
 ગયો ઉંચ નીચને ભેદ ટળી,   ઓ હત્યારી૦   ૫
 દુનિયાનો ધમં દુઆવ્યો ત્હેં, આચાર બિચાર મુકાવ્યો ત્હેં;
 નીતિનો પંથ ચુકાવ્યો ત્હેં,   ઓ હત્યારી૦   ૬
 ત્હેં લાજ ચટાડી લોકોને, પ્રસરાવ્યા એપી રોગોને;
 ત્હેં પૂર્ણ પકાવી પોકોને,   ઓ હત્યારી૦   ૭
 તન મન ધન ત્હેં લીધાં ચૂથી, બળિયાનાં બળ લીધાં શોધી;
 આવરહાની મરડી કુંચી,   ઓ હત્યારી૦   ૮
 ધી દ્રવ્ય કરાવ્યાં ત્હેં મોઘાં, જે હતાં પ્રથમ સઘળાં સોઘાં;
 તુજ પગલે અમ બાળક લાધ્યાં,   ઓ હત્યારી૦   ૯
 થા દૂર હવે ઓ હત્યારી, ત્હેં બ્રહ્મ કર્યાં સૌ નરનારી;
 તહારા અવગુણે હદ વાળી,   ઓ હત્યારી૦   ૧૦
 જે સંગ હવે તહારો કરશે, જે પાન હવે તહારું કરશે;
 તે રૌરવ નરકે અંચરશે,   ઓ હત્યારી૦   ૧૧

સ્વદેશી વચ્ચ.

(રઘુપતી રામ રૂઢેમાં રહેલો રે) એ રાગ

સજો સહુ જાહેન વચ્ચ સ્વદેશી રે રેક

જુઓ કપરો વખત કેવો આવ્યો રે;

મોંઘવારીએ દેશ ડુખાવ્યો રે;

મોટા મોટાનો ગર્વ મુકાવ્યો સજો ૧

આજ સુધી ઉંઘ્યામાં યુમાવ્યું રે;

મધા દેશનું દ્રવ્ય તણાયું રે;

જાગો જાગો હવે જહાણું વાયું. સજો ૨

ઘણું વચ્ચ વિદેશથી આવે રે,

ભલી ભાતથી મન લલચાવે રે;

એતો ભીખ આપણને મંગાવે, સજો ૩

ઝીણું વચ્ચ પહેરી હરખાયે રે,

તહેનું અંગ ઉઘાડુ જણાયે રે;

તેતો કુલટા નારી ગણાયે. સજો ૪

ભલે જાડુ છતાં પણ દેશી રે,

અંગ આપણું શોભશે તેથી રે;

રશે દેશમાં દેશની લક્ષ્મી. સજો ૫

દેશ ભક્તો કહેછે પોકારી રે,

હવે સમજે ત્હમે જાહેની મહારી રે,

દેશ હાઝ અંતરમાંહિ ધારી. સજો ૬

હવે ફેશન સઘળી વિસારે; રે,
 ખડાં વસ્ત્ર સ્વદેશનાં ધારે; રે;
 યરદેશીને! મોહ ઉતારે સન્ને ૦ ૧૭
 બ્યારે ખડેનો ભારતની સમજશે રે,
 ફડાં વસ્ત્ર સ્વદેશનાં સમજશે રે,
 સમો દેશનો ત્યારે સુધરશે. સન્ને ૦ ૮
 સુણી સાચી શિખામળ મહારી રે,
 નહિ ત્યાગશે વસ્ત્ર વિકારી રે,
 તે તે નારી ગણાશે નહારી સન્ને ૦ ૯

વિલાયતી વસ્તુનો વરઝોળો.

ગરબી.

ગોવવજ સદોશો કહેવને સ્યામને.) એ રાગ.

વિલાયતી વા વાચારે હિંદુસ્થાનમાં,
 લોક બન્યા સૌ ફેસનમાં ગુલતાનને;
 દેશીને માન્યુંરે દોઢ બદામનું;
 વધ્યુ વિદેશી વસ્તુનું બહુ માનને. વિ ૦ ૧
 બંડીને અંગરખાં સૌ અંગગાં થયાં,
 કોટ અને બાકીટનું વાધ્યું ભેરને;
 પડતીરે સુકાઈ પાસાબંડીયો,
 ગંજશાક ભરાયાં ઘેરે ઘેરને. વિ ૦ ૨

કબજા તો આવ્યારે કાપી ગાં'યના,
 કડકડતા કાલરની વધી ધમાલજો;
 ખેસ ખલેથી ખીંટીએ વળગ્યા જઈ,
 ખીસ્સામાં ખોસાયા હાથ ફમાલજો. વિ૦ ૩
 જોડાની જોડી તો જોળી ના જડે,
 છુટ અને ચંપલ સઘળે દેખાયજો;
 મોજા તો આવ્યારે મોંઘા મુલના.
 પરદેશી પાઘડીઓ અહીં પુજાયજો. વિ૦ ૪
 ગયાં છુપાઈ સઘળાં ઢેકાઉ ધોતીયાં,
 પુકે ઉડે એવાં વસ્ત્ર ધરાયજો;
 પાટલુન પેઠારે જુદી જાતનાં,
 સાહેબશાહી ઠાઠ બધે દેખાયજો; વિ૦ ૫
 ઘેરાંએ પણ ભિંચ્યા મુકયા પોમચા,
 જવન અને વાચલથી કીધી પ્રીતજો;
 અલાયચા લાગ્યા મનથી અગખામણા,
 મલમલના અણિયામાં ચોટયું ચિત્તજો. વિ૦ ૬
 પેટીમાં પુર્યોરે ચોળી કાપડાં,
 જાતજાતનાં ધર્યો પોલકાં અંગજો;
 હડતાઈ ચાલ્યારે કસળી મોળિયાં,
 ઝીલ્લી ઝાલર આવી ફૂટે રંગજો. વિ૦ ૭
 ભારે લાગ્યા ચુડા હાથી હાંતના,
 નાજુક બંગડીઓનો કયો સ્વિકારજો;

માતીના કાંટા નાકેથી નીકળ્યા,
 નાળુક જડથી રીઝી સરવે નારજો. વિ૦ ૮
 કલ્હાં તો કીધારે પગથી વેગળાં,
 નાછેલા ગુલગુચ્છાં પેચી પાયજો;
 ખાસીએ ગુલામાં મુકી વેગળી,
 સપાટ પહેરી ચપચપ ચાલ્યા જાયજો. વિ૦ ૯
 એ રીતે આવીરે છેક અધોગતિ,
 બન્યાં બિદેશી સરવે નરને નારજો;
 દેશી વસ્તુ આંખે દેખી ના જમે,
 પરદેશી વસ્તુને ઝાઝો ખ્યારજો. વિ૦ ૧૦
 જાય કરોડા રૂપેયા પરદેશમાં,
 દિન દિન થાયે નિરધન હિંદુસ્થાનજો;
 ચિત્ત ચુસાઈ ચાલ્યું આખા દેશનું,
 તેનું લેશ મળે કેને નહિ માનજો. વિ૦ ૧૧
 દેશી કારીગરને રોજી ના રહી,
 મુકી ધંધા થયા રખડતા સર્વજો;
 કેયેતો સ્વિકારી પરની નોકરી,
 કેયે કરવા માંડ્યાં હલકાં કર્મજો. વિ૦ ૧૨
 આવું દુઃખ નિહાળી હિંદુસ્થાનનું,
 ગાંધીજી સરખાનું કાઝયું ચિત્તજો.
 ખંઠાર પડ્યા લોકોની આંખ ઉઘાડવા,
 કળટ સહી પણ સાધે સેવ ખચીતજો. વિ૦ ૧૩

હજીએ પણ નો સમજે નરનારી તમે,
 પરદેશી વસ્તુને મારો લાતજો;
 સ્વદેશની વસ્તુ પ્રીતેથી વાપરો,
 બગડી ગયલી ખાજી આવે હાથજો. વિં ૧૪
 ફરી રીતે રાખો રંગમાં જેટીયા,
 સુતર ઠાંતી કરો દેશનું ઠાજજો;
 ઝીણું વસ્ત્ર તજીને ખાદી પહેરશો;
 તો તો રશે દેશ બધાની લાજજો વિં ૧૫
 ખાદીથી આખાદી થાશે દેશની,
 શોભાવો ખાદીથી સર્વ સમાજજો;
 ગરીબ તવંગર સરવે ખાદી વાપરો,
 અલ્પ વિનંતી માનો મારી આજજો. વિં ૧૬

પ્રભો ! જેવું હતું તેવું ફરી ભારત બનાવી દો !

(ગજલ)

પ્રભો ! જેવું હતું તેવું, ફરી ભારત બનાવી દો !
 જૂનું તો છો રહ્યું જૂનું, નવા જગને બતાવી દો !
 રજત રત્નો સ્ફટિક કાંચન, ખનિજ ધનના ખરા સ્પર્શ.
 પહાડોના સહા સાવધ. ખરા પહેરા ભરખાવી દો !
 અહોમ્મિશ અરબલિત વહેતી, સરિત જળથી સ્થળે સ્થળનાં
 કૃષિ ક્ષેત્રો વિવિધ ધાન્યે ચતુર્દિગથી ફલાવી દો !

રત્નવંદ્યથી લયો ભારે, સર્વે સુખ પુરવે;

વનો વનરાજ વ્યાધોની વગથ માનવો
નૃણુગારે જઈ ચરતાં, અહીં તહીં વેનતા પડે;

સુરિલી ગોપજનની વેરાલી વહુલી વહુલી
કુર્લો-ફાલી મનોહર પુલનાડી વૃક્ષની હાલે.

કળાધર કૌકીલાના મીઠડા ટહુકા સુણાવી હો !

ગિરિ ગઠ્ઠર પતિત પાવન, પ્રહાતા મોક્ષનાં તિથો,

તપસ્વિ સાધુ સંતોની, અલ્પ નથી જગાવી હો !

શતાબ્ધિથી શિખર સૂનાં, અમર સત કીર્તિનાં સ્મારક;

હતાં તેવાં ગગનલેહી, અડગ હંચાં ચણાવી હો !

પઠન પાઠન પ્રવૃત્તિની પ્રકર્ષક પર્ણ કુટીઓ;

ગુરુવર શિષ્ય ગભરૂ, પ્રજ્ઞાચારીથી સુહાવી હો !

સનાતન ધર્મનો સદ્ગોષ્ઠ હેતા શાસ્ત્રના જ્ઞાને;

હૃદય હંડાણથી અજ્ઞાનની આન્ધી ઉઠાંવી હો ?

સુભટ નરવીર રણુલેલા, પુરન્ધર રાજનીતિજ્ઞ;

પ્રતાપી કેમંવિરોથી, વરદ કાંચો કરાવી હો !

સુપુત્રોત્તી સુખી જનની ગૃહિણી ગૃહલક્ષ્મીના

પ્રસન્ન વદને ગૃહસ્થોમાં ગૃહાંગણીયાં હીપાવી હો !

અતુલ વૈભવ અને વિજ્ઞાનથી ભૂષિત ભારતની;

નવા જગથી ભલે ભગવાન ! પછી તુલના કરાવી હો !

સમાપ્ત.

ઓ લાઈ મરવા દો મહને આ છે નકામી જીંદગી,
 મહારા સમી દુર્ભાગિણીને સાર જીવ્યામાં નથી.
 વધુ માટે-કુલીનની કન્યા વાંચો.

